١٣٨١–ՐԵՋԵՊ–١٨–ԱԼԱԹԱՒՐԳԱ

ԱԱԱՓՐԱՆԿԱ–17–ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ–1864

ԾԽ ԻՒՉԻՒՆՃԻՒ ՍԷՆԷ–ՆՈՒՄԵՐՈ–578–ՃՈՒՄԱԼ ԷՐԹԷՍԻ–5–ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ–1864

ՄԷՃՄՈՒԱՑԸ

Իշխան՝ Մէճմուայը Հաւատիս։ հէր հաֆթա ճու�մաս Երթէսի կիւնէրի տաղթրլաճագ տրը։

Սէնէսի բէշին օրարագ	140	ղուրուշ։
Ամիսը այլոզը քէղալիք	70	»
Իւչ այլոզը քէղալիք	40	»
Վէ պիր նուսխէսուս	3	

Տաշրաշար իշխան պէհէր նուսխէսուսնա փոսթ ախանէ նիզամը մուճիպինճէ իւճրէթ ալընաճաղը խասաթէն պէյան օլունուր։

ՀԱՅԱՏԻՍ

Իրանաթըն պէհէր օրրաթը պիր տէֆալըգ 3 ղրշ։
Իքի տէֆա իշխան պէհէր տէֆտարնա . . 2 »
Իւչ տէֆա իշխան պէհէր տէֆտարնա . . 1½ »
Իւչ տէֆտաան զիատէ օլան։ վէ զայէթ ուզուն իլանաթի իշխան այրրճա թազարլըգ օլունուր։
Տաշրատան կէլէն մէքթուպ վէ իլանաթրն թոսթա մէտարիֆլէրի։ էֆէնտիլէրին իւզէրինէ օլտուղուս մահալատ պէյան օլունուր։

ՈՒՄՈՒՐՈՒ ԲՈԼԻԹԻԳԻՅԷ, ՊԷԼԷՏԻՅԷ, ՎԷ ԻԼՄԻՅԷ

ՎԷՔ ՄԷՎԼԱՏԸԸ ԾԱՓՐԱՅԸԸ ՍԱՅՅԻՐԻՅԷ ՄԻՐԹԱԱԼԻԳ ՎԱԶԷԹԱ

ԱՍԻԹԱՆԷ 5 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ՀԱՎԱՏԻՍԱԹԸ ԵՃՆԵՊԻՑԵ

ՐՈՒՍԻԱ։ Իւրոպա զաղէթաղէրինէ նազարէն, Ռուսիա տէվլէթի. Էհ փատիշահլըգընը եավաշ եավաշ մահվ իսիւպ, քէռաֆֆէի Էհիսթանը, Ռուսիա էյալէթընա թահվիլ իթմէք էֆքէարընա պու տէֆա պիր գաթ տահա թագվիյէթ վէրիլմիշ տիր։

Ճանթթա ումումի Էհիսթան իւզէրինէ պիր թագրիր եազմագ իւզրէ պաշ գօմանտան ճէնէրալ Պէրկէ Ինէթրօպուլուսան թալիմաթ կէլիպ, մուճիպինճէ իճրա օլունմագտա տրը։

Պունուն իլէ պէրապէր, Էհիսթանտա սէքիզ բահիպտէն էքսիք բահիպի օլան պիր թագըմ ուֆագ թէֆէք եանի էէթմիշ գատար մանասթըր լաղվ օլունուպ, բահիպլէրի եա ախէր մանասթըրլարա կէօնտէրիլմիշ, եա տա միրիտէն ճիւզէի պիր խանէ իլէ արշարլարտա կէչինմէլէրինէ բուխատաթ վէրիլմիշ, վէ մէզքիւր մանասթըրլար սաթըլըպ, ֆագաթ հասըլաթը միրիսէ զապթ օլունմայարագ պապը խայրաթխանէլէրէ թախսիս օլունմուշ տուր։ Պու մանասթըրլարըն էքսերի Ռուսիա ինանմանէ զորպա ատտ օլունան Էհ ճիւմհուրունա եարտըմ իթմէք շէքեայէթի ալթընտա տրըլար։ Ֆագաթ Ռուսիա զաղէթալէրինին տախի իֆատէսինէ նազարէն Ռուսիա տէվլէթինին Էհ փատիշահլըգընը վէ Էհ միլէթլիսինի մահվ իթմէք էֆքէարը օլմայրպ, հաթթա պունուն մուզայիրի Էհին շուսն թանզիմաթընտա, 1832 տէն պէրու զորպալըգ վէսիլէսի իլէ Էհլիլէրտէն ալընան պիր թագրմ իմթիազլար վէ մուաֆիյէթլէր իմբէրատոր Ալէքսանտրօ հազրէթլէրինին էմրի իլէ բէյ տէր բէյ քէնտիլէրինէ իատէ օլունաճագ տրը։ Պունուն իլէ պէրապէր Էհ քաթուլիքլէրինէ օլան թէսալլիաթտէն տօղրը Ծամա իլէ Ռուսիա պէյնինտէ հաստը օլան պուրուտէթ տախի մահվ իւ իզալէ օլմագտա օլուպ, եագընտա Ինէթրօպուլտա պիր Բաբա էլչիսի կէօրիւմէսի տախի տէվլէթէյն պէյնինտէ տէրտէսթը թէղէքքիւր տիւր տէնիր։

ԱՒՍԹՐԻԱ։ Իւրոպա բօլիթիգասը տայրէսինտէ, Օսմբիա տէվլէթինին էսկի վէ էէնի տէվլէտէ պէօյիւք պիր մէվքիի օլտուղու, էրպասը բօլիթիգայա բանա մալիւմ տիւր։ Դուշ տէհրտէն պէրու Իւրոքատա պիր մէսէլէ օլմասը քի Օսմբիա տախիլ օլմասընն եախոտ Օսմբիա սէպէպինէ զուհուր իթմէսին, Օսմբիանընն զալէպէ եախոտ մաղլուպիյէթի. Իւրոքա մուվազէնէսինի էէրինտէն ցնանթը օլտուզունա, թէվարիխ շահատէթ իտէր։

Տէվլէթճէ, պիր Ալման տէվլէթի օլուպ, նուֆուս ու ահալիսինին անճագ պիր ըուպու Ալման գանը օլարագ, իքի ազիմ միւշքիլաթ տայիմա Օսմբիա գապինէթի գաբուլարընը լիհաթէ իթմիշ տիր։

Իրանի պիր թէրաֆտան Իւրոքանընն էն հաշարի վէ էն էլէ ավուճա սըղմաղ միլլէթլէրինտէն օլան, Իթալիան, Ամճար, Հըրվաթ, Պօհէմ եանի Ղէհ վէ Էհտէն տախի պիր մըգտար ահալիյի թահթը զապթ ու բասպթ վէ թէսպախէթտէ թուրթմագ, վէ պունլար իլէ Իւրոքատա պիրինճի տէվլէթ բատէսինտէ պուլունմագ, վէ տիկէր թէրաֆտան քէնտինին էէտի սէքիզ միլիոն Ալման ահալիսի իլէ, օն սէքիզ եիրմի միլիոնլուգ Իրուսիայա վէ թէրաֆտարլարընա ըէգապէթլէ, Ալման իմթիհանընտա տախի պիրինճի մէվգիտէ պուլունմագ։

Մէմալիքի, Իւրոքանընն կէօպէյինտէ, պիր ուճու Պարպա վէ տիկէր ուճու Շարգա մութթասըլ օլտուզունտան, Պարպատան, պիւթիւն պիւթիւնէ Իւրոքանընն էէնի ուսուլլէրինէ թէսլիմ օլա, Շարգա ույամայաճաղը, վէ Շարգատան, պիւթիւն պիւթիւնէ էսկի ուսուլի իսթիհսաղ իթմէք, Պարպա ույամայաճաղը ճիհէթլէրիլէ, Օսմբիա տէվլէթի իքի մուխալիֆ բիւզկէար արասընտա, կէմինի սէլամէթէ չըգարմայա չալըշան բէիսէ պէնզէմիշ տիր։

1848 սէնէսինէ գատար Մէթէրնիք շու իքի մուխալիֆ բիւզկէարընն պիրի պիրինէ գայիմ օլան մէվգիինտէ Օսմբիայը Իւրոքատա, 1848 ինթիլալարը պունա տա ղալիպ կէլմի, վէ Օսմբիա պիր էա օ պիր թէրաֆա մէյլ իթմէյէ մէճպուր օլտու, եօղսա օլտուզու էէրէ կէօչէճէքտի։

Իմտի 1848 տէ, պիր իմբէրատոր վէ պիր վէլիի ահտ վագթընը միւշքիլաթընը քէնտի գուտրէթլէրինտէն իսթիւն թանրյարագ իսթիֆա իտիպ, Ֆրանսա Յօղէֆ կիպի պիր կէնճ վէ գուվվէի ֆալիյէ իլէ մութթասիֆ պիր զաթը իմբէրատորլուգ թախթրնա օթուրթտուլար։ Ֆրանսա Յօղէֆ Պարպ բիւզկէարընը իլէ քէօբիւրմիշ վէ գապարմըշ ահալիսի իւզէրինէ պիր ՖօնԷրԷՒԷ-սիօն սիւրէթի ամրպ, ֆուրթունայը թէսկին իթտի, լաքին ուֆուգա թէրաքիմ իտէն գարա պուլութլար, պունուն իլէ տախի թէքմիլ բարալանամայրպ, Օսմբիանընն պաշընտա տայիմա պիր թէղլիլիլ ալամէթի օլտուլար։

Ղիւնքի պիր ահալիսէ գօնսթիթիւսիօն վէրմէք քիֆայէթ իթմէյիպ, պունուն միւսմէր օլմասը իչիւն, հիւքիւմէթ տէ վէ ահալի տէ տախի իսթիտատ վէ հազրրլըգ պուլունմագ կէրէք տիր։

Իւրոքանընն էն էսկի տէսբօթ վէ էն աղը թէշրիֆաթը տէվլէթլէրինտէն, օլուպ պիր թէրաֆտան Օսմբիա սէրայը մապէյնի, վէ պու մապէյնի թէճէսսիմ իտէն քիպարրղատէկեան գօնսթիթիւսիօն պէյունտուրաղընտան գաչընըպ, տիկէր թէրաֆտան տէսբօթլուգ պէյունտուրաղընտան գուրթուլաճագ օլան պալատէ մէզքիւր տէօրթ պէշ հաշարի միլլէթլէր, գօնսթիթիւսիօն վէսիլէսի իլէ կէմի ազույա ալարագ Օսմբիայը պէյէնտիքլէրի եէրէ էքիշտիրիպ սիւրիւյէճէք օլտուգլարընտան, բիւզկէարտան կէլէն պու գօնսթիթիւսիօնու ֆարզ օլտու թէքբար բիւզկէարա վէրմէք։

Պէօյլէ պիր սէպաթտըզ գօնսթիթիւսիօնտան եալընըզ իքի էսէր գաւլատիլտի Օսմբիատա։ Պուսուրլու պիր միլլէթ մէճլիսի, վէ գուսուրլու պիր զաղէթա սէրպէսթիյէթի։

Ալմանի մէճլիս ատնիլէն ճէմիյէթէ, կեահ Իթալիան, կեահ Ամճար վէ կեահ Իսբրվաթ տավէթ օլունմայրպ, կեահ տավէթ օլունտուգտա պունլարտան պիրի վէ եախոտ պիր գաչը թահթը ինֆաալտէ պուլունտրագ կիթմէյիպ, օն պէշ սէնէ ատէն պէրու Օսմբիա տէվլէթի հիչ պիր վագթթ թէքմիլ պիր մէճլիս գուրատը։

Վէ չիւնքի ղորաքի օլան շէյ, հիչ պիր վագթթ կէօնիւլրիզասը իլէ օլանընն նէթիճէի իսայրիսէսինի հասրլ իտէմէզ։ Օսմբիա տէվլէթի տախի պու խայալի գօնսթիթիւսիօնու իլէ նէ Պարպա եարատապիլսի, նէ տէ Շարգա. Պարպատան տէյիլ իտի, չիւնքի գօնսթիթիւսիօնու նօգատան ըտը. Շարգատան տէյիլ իտի, չիւնքի գօնսթիթիւսիօնէլ իտի, վէ պունուն սէմէրէսի պու օլտու քի, Պարպա սահիհ գօնսթիթիւսիօնէլ օլան Ֆրանսըզ, վէ Իթալիա տէվլէթլէրի ֆիիլէն վէ Ինկիլիզ վէ սայրլէրի գավէն իւզէրինէ գըյամ իսիպ, Իթալիանընն պիր նըսֆընը էլինտէն արտըլար, սիկէր նըսֆընը տախի թէտախիւլտէ պրբաղտըլար. տախիլտէ Իսբրվաթ վէ Մանճար վէ սայրլարը տախի էօթէտէն պէրիս տէքբէար օլան սէբքէշ լիքլէրինէ էէնի էէնի վէսիլէլէր վէ զիւտալէր պուլտուլար։

Լաքին Օսմբիանընն միւշքիլաթը եալընըզ պու տէյիլ իտի. պիւթիւն Ալէմանէա տախի սաֆտէրունլուգա սէրպէսթիյէթ եօղունա կիրմիշ պիր ճէմիյէթ օլտուզունտան, Օսմբիա գօնսթիթիւսիօնունուն ճինսի միտէլէրինէ ույմատը, պաշլատըլար Օսմբիատան սօվուտայա. վէ չիւնքի տիւնեա էօյլէ եաբըլմըշ տրը քի պիր եէրտէն պիրի այաղընը չէքմէզտէն օ պիրի այաղընը պատար. Ալէմանէատա տախի Օսմբիանընն չէքիլմէյի եէրէ Իրուսիա պասըպ, Ալէմանէատա Իրուսիա նուֆուզու տախի Օսմբիայա զալէպէ իթմէյէ պաշլատը, նասըլ քի պունճա եաղտըրդըլարըմըզտան քէյֆիյէթ պիլէթրաֆ օգույանլարըմըզա մալիւմ տիւր։

Պու հալտէ Ինգիլթէրէ թագիր օլունան Օսմբիանընն ումումի մէճլիսի պու սէնէ տախի տավէթ օլունտու վէ իմբէրատորուն նութգունա մէճլիսին վէրտիյի ճէվապ, աշքէար կէօրթէրիր քի Օսմբիա տէվլէթի թէքրար թէպտիլի հիյէթ իթմէյէ մէճպուր օլաճագ տրը։

Պու ճէվապտա Օսմբիա գօնսթիթիւսիօնունուն լաֆը միւրատ պիր շէյ օլտուղու, վէ Իրուսիա տէվլէթինին բէյ տէր բէյ Օսմբիա տէվլէթինին նուֆուզու հուգուգունու իպթալ իտիպ եէրինէ կէչտիկինի վէ. քէլանընն եա հիւքիւմէթին կէօրմէտիյի եախոտ կէօրմէք իսթէմէտիյի իմբէրատորունուն կէօզիս էօնիւնէ վաղ օլունուպ, պիր աղ օրթայա չըգըպ քէնտինի կէօսթէրմէսի, վէ Օսմբիայը կէօսթէրմէմէսի իսթիտա օլունուր։

Պիլմէյիզ նէյէ գարար վէրէճէք պու մուամէլէ, լաքին զաղէթալարտան, Իրուսիա իլէ պօղուշուգլուզա վէ ճէնկէ գարար վէրէճէյինի քէշֆ իտէնլէր տէ չօգ տուր, վէ Ալպա տուգալըգլարընտա օլան Իրուսիա թէֆէրրիւտիւ տէ պունա տէլալէթ իտէր. իմտի պէքլէյէլիմ վէ կէօրէլիմ։

Ալրպատը բօլիթիգանընն Օսմբիա հագգընտա տրգգաթա շայեան կէօրտիյիւ պիր շէյ տախի շու տուր քի, Օսմբիա պու անէտէք Ալէմանեա թէրաֆընտա նէ տէրէճէ զայիֆ, գուտրէթսիզ, վէ Իրուսիայա թապի կէօրիւնմիշ իսէ, Իթալիա թէրաֆընտա տախի օ տէրէճէտէ միւթէքէպպիր վէ միւթէտաղիմ կէօրիւնմիշ տիր. Օսմբիանընն էն միւթէպէր զաղէթալէրի պունա շահատէթ իտէր, պունլարընն գավ ինճէ Օսմբիա Վէնէտիկին պիր գըլընտան վաղ կէչմէյէճէք տիր, ճէնկէ վէ թէրբիւզէ հէր վագթ հազը տրը, Իթալիա տէվլէթինին պագատը միւմքինսիզ տիր, վէ Օսմբիանընն ինթիգամ վագթը տախի էլպէթտէ կէլէճէք տիր։

Պու տա պէքլէյիպ կէօրէճէք պիր շէյ տիր։

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԻԱ։ Իլպա պ-գալըգլարը. Շէզվիկ Հօլշթայն տուգալըգլարը Իւրոքանընն մէշհուր Իլպա նէհրի քէնարընտա պուլունտուգլարընտան, շիմտի պունլարա Իլպա տուգալըգլարը իսմի վէրիլմէքտէ տիր. պունտան պէօյլէ պիպ տախի պու իսմի վէրէճէյիզ։

Պու տուգալըգլար սէպէպի իլէ. խասէրիմիզ օլմայարագ աղ գալմըշ Իւրոքանընն էսայիշ վէ խոթիրտէթի պօղուլճագմըշ, վէ հիչ օլմազտա Ալէմանեատա պիր տախիլի հարպ վագթի օլաճագմըշ։ Շիմտի պու մուխարանընն պիր նըսֆը մահվ ու զայիլ օլմուշ իսէ տէ, տիկէր նըսֆը հալա պագի օլտուզունտան, տրգգաթա շայեան տրը, վէ օլ վէճհ իլէ պաղը թաֆսիլաթէ տախի միւհիմճ տրը։

Մաղլիմ տիւր քի, պու տուգալըգլարընն Տանիմարգատան ալընմասը Ֆըբրանգֆօրթտա, ումումի Ալման մէճլիսինտէ գարար վէրիլիպ, մուճիպինճէ իճրա օլունտու. լաքին իճրասընա թէշէպպիւս օլունտուգտան պու կիւնէ գատար Իրուսիա, Օսմբիա վէ Ալէմանեա պէյնինտէ մուտարաբա նօգսան պուլմամըշ ըտը։

Ալէմանեա իսթէտի քի, տրը Ալէմանեա ասքէրի տախի Իրուսիա վէ Օսմբիա ասքէրի իլէ Տանիմարգայա գարշը ճէնկէ կիթմինէր։ Իրուսիա պունա բաղը օլմասը, վէ քէնտիսի Օսմբիա իլէ պէրապէր Տանիմարգայա գարշը ճէնկէ կիթմէսինի էսնատէ, Ալէմանեա ասքէրինի Ալպա տուգալըգլարընա ֆագաթ պիր պէքճի մա-

ԱՌԱՋԻՆ ԳԼՈՒԽ

Ամենայն ինչ, որ ունի ասել Հեղինակը՝ գրքի սույն գլուխը, ամբողջանում է հետևյալ մի նախադասությամբ։

[illegible]

— Ինչ ասել է [illegible] ասա, [illegible] Ամենայն [illegible] ինչպես [illegible] ինչպես [illegible] ինչպես

ԳՈՐՇ 1864 — Լրատու 3 էջ կուտ ՀԱՐ. — Գնագին 30 կոպ.

Փարիզ » » 23 25 — 23 15 — 23 25 — 23 15

Մարսելիա 3 էջ կուտ » 23 30 — 23 30 — 23 25 — 23 25

Վիեննա » » — — — —

Ֆլորենցիա » » — — — —

Մինքիոտա » » 23 30 — — — —

Գերմանիա մարկ 20 — Ռուսական ռուբլի 1 — Անգլիական ֆունտ 10 — Ֆրանսական ֆրանկ 1 — Գերմանական մարկ 1 — Ավստրիական ֆլորին 2 — Ռուսական ռուբլի 3 — Անգլիական ֆունտ 4 — Ֆրանսական ֆրանկ 5

Գնումներ	Գնումներ	Գնումներ	Գնումներ	Գնումներ	Գնումներ	Գնումներ	Գնումներ
101 20	101 20	101 20	101 20	101 30	101 30	101 30	101 30
66 26	66	66 20	66 20	67	67 1	67	67 2
43 20	43 20	43 20	43 20	43 30	43 20	43 20	43 20
53 26	53	53 20	53 20	53 30	53 31	53 30	53 32
53 26	53	53 20	53 20	53 30	53 31	53 30	53 32
53 26	53	53 20	53 20	53 30	53 31	53 30	53 32

Մեր Գնումներ՝ Գրամ մետաքսի 30 կոպեկ։ Գրամ մետաքսի 30 կոպեկ։

ԳՐԱՖԻԿ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

Գրամ մետաքսի 30 կոպեկ։

Գրամ մետաքսի 30 կոպեկ։

Գրամ մետաքսի 30 կոպեկ։

[illegible]

[illegible]

[illegible]

կանք. ուրեմն յայտնի է որ ընտրածնին միանգամայն եկեղեցական իշխանաւոր մ'է։

Կրօնական ժողովը, համագումար ժողով մ'ալ պիտի ունենայ, որ գէթ տաճկաստան բնակող երեք միլիոն հայոց գերագոյն եկեղեցական իշխանութիւնը պիտի ներկայացնէ։ Այս պիսի ժողովի մը նախագահը ու անդամները բան մեծի մասին պատրիարքը ու գաւառաց առաջնորդները պիտի ըլլան, ուրեմն ասոնք են ազգին մէջ նաև գերագոյն եկեղեցական իշխանաւորներ։

Ասոնց ամէնուն եթէ տահմանադրութիւնը չի վկայէր. հասարակաց ձայնը զորաւորագոյն վկայ մըն ալ կրնար հանդիսանալ, երբ իր պատրիարքները ու առաջնորդները սրբազան կը կոչէ, որ զուտ եկեղեցական տիտղոս մըն է և ոչ աշխարհական. վասն զի երբէք սրբազան կուսակալ, սրբազան հիւպատոս չըսուիր, բայց սրբազան, կաթողիկոս, պատրիարք, ու հայրապետ կըսուի։

Ուրեմն Հայոց եկեղեցին կատարելապէս կ'ընդունի որ բարձրագոյն եկեղեցականներ զուտ աշխարհական իշխանութիւն մ'ալ վարեն առանց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ գաւառութեան ու առանդութեանցը և ոչ իսկ ամենափոքր բիծ մը ըլլալու։

Կ'ընդունի ու կը գործածէ։

Եւ հոս չի կրնար ըսուիլ որ պատրիարքը եկեղեցւոյ գլուխ, կամ կաթողիկոս չէ ինչպէս պապը։ Յունաց պատրիարքը Յունաց կաթողիկոսն է, և նոյն աշխարհական իշխանութիւնը կատարելապէս ունի ու կը գործադրէ, նմանապէս Սոբուոց, Բաղդէացւոց, Նեստորականաց և այլոց կաթողիկոսները ինչոյնը կրնեն. հապա՞ն բան է որ այս մասին Հայոց կաթողիկոսը եթէ Տաճկաստան գտնըվէր, բացառութիւն մը պիտի ըլլար։

Դարձեալ չի կրնար ըսուիլ որ եկեղեցականաց այս աշխարհական իշխանութիւնը առ հարկի է, տէրութեան հնազանդելու համար է, վասն զի հոս եթէ հաւատքի կամ կրօնքի գաղտնքը բան մը ըլլար։ Եկեղեցի մը առ հարկի պատճառ բռնելով կրնար զայն ընդունիլ. ոչ երբէք։

Ուրեմն Հայոց եկեղեցին ինչպէս ըսինք, աշխարհական իշխանութիւնը կատարելապէս կ'ընդունի, ոչ հաւատոյ մաս կը սեպէ զայն և ոչ ալ խիղճ մը կրնէ զանի գործադրելու։

Իր սրբազան կուսակալները ու հիւպատոսները ունէին իշխանութիւն, ծեծելու, փետտելու, աքսորելու ու մինչև անգամ գլխատելու կամ ամբողջ ժողովուրդ մը վարանգի ընելու, ունէին և ըրին ալ. և եթէ այսօր չունին, ատիկայ չէ թէ իրենց, այլ տէրութեան նոր կարգադրութեանց արդիւնքն է, և այն հին իշխանութեանց նոր իշխանութիւններ յաջորդած են։

Ասոնց ամէնն ալ եղան և կ'ըլլան իբրև աշխարհական իշխանութեան մը գործք առանց եկեղեցւոյ վրայ ուղղակի արատ մը բերելու, որն որ մենք ալ կ'ընդունինք ու կը խոստովանինք։

Մասիսը այս մթնոլորտին մէջ ծընած, այս մթնոլորտին մէջ մեծցած է. Մասիսը որ իր պաշտելի Սահմանադրութեան, եկեղեցականաց այս աշխարհական իշխանութիւնը առ հարկի է, տէրութեան հնազանդելու համար է, վասն զի հոս եթէ հաւատքի կամ կրօնքի գաղտնքը բան մը ըլլար։ Եկեղեցի մը առ հարկի պատճառ բռնելով կրնար զայն ընդունիլ. ոչ երբէք։

Ուրեմն Հայոց եկեղեցին ինչպէս ըսինք, աշխարհական իշխանութիւնը կատարելապէս կ'ընդունի, ոչ հաւատոյ մաս կը սեպէ զայն և ոչ ալ խիղճ մը կրնէ զանի գործադրելու։

Իր սրբազան կուսակալները ու հիւպատոսները ունէին իշխանութիւն, ծեծելու, փետտելու, աքսորելու ու մինչև անգամ գլխատելու կամ ամբողջ ժողովուրդ մը վարանգի ընելու, ունէին և ըրին ալ. և եթէ այսօր չունին, ատիկայ չէ թէ իրենց, այլ տէրութեան նոր կարգադրութեանց արդիւնքն է, և այն հին իշխանութեանց նոր իշխանութիւններ յաջորդած են։

Ասոնց ամէնն ալ եղան և կ'ըլլան իբրև աշխարհական իշխանութեան մը գործք առանց եկեղեցւոյ վրայ ուղղակի արատ մը բերելու, որն որ մենք ալ կ'ընդունինք ու կը խոստովանինք։

Մասիսը այս մթնոլորտին մէջ ծընած, այս մթնոլորտին մէջ մեծցած է. Մասիսը որ իր պաշտելի Սահմանադրութեան, եկեղեցականաց այս աշխարհական իշխանութիւնը մշանջենաւորելը մենք շատ աղէկ ու քաջ գիտէ, կրնայ անկեղծաբար տարակուսիլ որ ասիկայ ուրիշ եկեղեցւոյ մը նկատմամբ հաւատոյ մաս ըլլայ։

Երբ Հայ մը, իր կենացը մէջ, Պատրիարքին կամ եկեղեցականաց աշխարհական իշխանութիւնը անօրէնութիւն մը նէ ըսած ըլլալով, իր մահուան ժամանակը յետս կոչում ըներ ինչ որ այդ իշխանութեան դէմ խօսած ու գործած է, արդեօք Մասիսը պիտի տարակուսէր թէ Պատրիարքին աշխարհական իշխանութիւնը Աստուածնական հաւատոյ մէկ մասն է։

Ուրեմն Մասիսին ըրածը Հռովմէական կրօնքին ձրի անարգանք ու թշնամանք մընէ, որ խարդախութեամբ մ'ալ ծանրացած է։

Այս էր մեր վիճին սկզբնապատճառը, ասոր միայն պատասխանէ Մասիսը. ու խոստովանի անկեղծաբար որ ինք զուր տեղը այսչափ անգամ բամբասած ու թշնամանած է նախապատիւ հայրապետի մը վարած աշխարհական իշխանութիւնը, երբ իր կրօնքին եկեղեցականութիւնը իր քանակութեան ու որակութեան չափովը նոյնը հաւասարապէս և կատարելապէս ունի ու դարերով կը գործադրէ ու սահմանադրութեամբ կը վարուերացընէ ու կը մշանջանաւորէ. և եթէ երբէք Հռովմայ հայրապետները դադրին այսպիսի իշխանութեամբ, Հայոց պատրիարքները ու առաջնորդները կամ թէ բովանդակ արեւելեան եկեղեցիք միշտ զայն պիտի յիշեցընեն ու ներկայացընեն։ Ինտելիխոնի ասիկայ խոստովանելու եթէ չուզեր յայտ յանդիման ճշմարտութիւն մը ուրանալ. համարձակ խոստովանի, և մենք գովենք իր անկեղծութիւնը։

Միւսներն ալ եաքը մէկիկ մէկիկ կը տեսնանք, և եթէ պարապայ ժամեր ունի, գիտնայ որ մեր իրեն առաջարկելու երկրորդ խնդիրը, իր խղճի և կարծեաց ազատութեան վրայ է։ Խղճի և կարծեաց ազատութիւնը, ճապաղ խօսք մըն է, ուսկից բան մը չենք հասկնար. ըսէ մեզի Մասիսը թէ այս լինելատանեերբորդ գաղութն պարծանքն եղող խղճի և կարծեաց ազատութիւնը ի՞նչէ. ինք ո՞ւսկից սորված է, և երբ ու ինչպէս գործադրած է, գուցէ բացատրութիւնը տեսնելով մենք ալ համաձուինք, իրեն համամիտ ըլլանք, ու զուր տեղ իրարու հետ չը վիճենք։

Ասոր ալ թող պատասխանութիւն մը տեսնէ Մասիսը. յօդուած և 'ի շնութիւն հասարակաց։

Կարգը կուգայ հիմայ Սեղանին։

Սեղանն իր 252երրորդ թուոյն մէջ այսպիսի յօդուած մը հրատարակած էր։

« . . . Այս հաշուոյն մէջն են
» նաև հոս լրագրի մը արուած ստակներն
» Իրիմեանը Սուշի վանահայր ընտրել
» ջանալու հնար մը գտնել աշխատելուն
» վարձք » (Իր լեզուն ու իր աշխարհաբարն է.) Իբրև թէ Սուշէն եկած վարդապետ մը, Զգ. Վարշութեան իր ծախուց հաշուեգիրը ներկայացուցած ըլլայ, ու մէջը այսպիսի յօդուած մը եղած ըլլայ։

Այս յօդուածը կարդալով, չէինք կրնար Մասիսին պէս տարակուսիլ, դիտմամբ ասոր յատկապէս մեզի համար գրուած ըլլալուն. ըստ որում մեր դատողութիւնն ալ անոր պէս տարտամ չէ։

Ի վերայ այսր ամենայնի Սեղանին գործակալին սա քաղաքավարական նամակը խրկեցինք, որ մեզի մշանջենաւոր պատիւ, ու Սեղանին ու իր գործակալին յաւիտեան նախատինք ըլլալու սահմանուած է եղեր. ատիկայ չէինք կրնար գուշակած։

Հաւասիկ մեր նամակին օրինակը։

« Սեծապատիւ Տէր

« Սեղանի պատուական լրագրոյն 203
» երրորդ երեսին Ա. էջին մէջ տեղերը
» այսպէս գրուած է։
« Այս հաշուոյն մէջն են ևն. ինչպէս վերը։
« Որչափ որ գիտեմ այսպիսի վանական գրութիւն մը. Սէճմուայէն
» զատ լրագրոյ մը մէջ տեսնուած չըլլալուն, ոչ ոք կրնայ տարակուսիլ
» որ ասիկայ յատկապէս Սէճմուայի
» համար գրուած ըլլայ »։
« Մեր կարծեաց վրայ ով որ կուզէ
» կրնայ յարձակիլ. բայց պատուոյ
» դէմ յարձակումմը չի կրնար մեզ
» անտարբեր գտնալ »։
« Ուստի հաստատ առաջադրութեամբ որոշած եմ. դատաստանական ձևով քարձրագոյն դռնէն իրաւունք պահանջել, և ասիկայ անյողդողդ որոշումմն է մեզի համար։
« Բայց Սեղանի դէմ ալ անհաղորդ
» վար չի դտնուելու համար, պարտք
» կը համարիմ նախ և յառաջ մեր այս
» որոշումը յատկապէս ծանուցանել
» և հարցընել »։
« Իրաւացընէ վարդապետ մը այսպիսի հաշիւ մը տուած է. և մէջը
» այսպիսի լրագրի մը խօսք կա՞ր։
« Եթէ այս այսպէս է, կը խնդրեմ
» Սեղուէն, որ իր ստորագրութեամբ
» բը անյապաղ պատասխան մը տայ մեզի, որով ալ իրեն հետ բան մը չենք
» ունենար ու վարդապետը կը փնտրըռենք։
« Զէ՞ ասիկայ բանաստեղծութիւն
» մըն է նէ, տակաւին կը գթանք Սեղուին, և յառաջիկայ թուոյն մէջ,
» այդ խօսքը Սէճմուայէն համար չէ ըսելուն կը բաւականանանք, և ձայն
» չենք հաներ։
» Թէ որ մինչև շաբաթ այս երկու խնդրոյս պատասխանը չառնեմ,
» կը պարտաւորիմ մեծ և փոքր ամէն
» կարգի հպատակաց պատուոյն պաշտպան Օսմանեան տէրութեան դիմել, և ըստ պատժական կանոնաց
» հաստատումմ պահանջել, և ասոր անհանջելի որոշումմը ըլլալը գարձեալ յիշեցնում չեմ դանդաղիր։
Մնամ յարգանօք
Զէր Մեծապատուութեանդ
Ն. Օ.
Յ. Վարդանեան
Բէրա 23 Նոյեմբեր.
Առ Սեծապատիւ Ա. Հայկունի, գործակալ Սեղուս պատուական լրագրոյն։

Այսպիսի քաղաքավարական գրվածք մը ինչ ելք ունեցաւ արդեօք, իբրև մարդ, կը կարմրիմ գրելու, այսինքն ամէն մարդկային օրինաց ընկերական պատշաճութեանց և քաղաքավարական կանոնաց լիրբ և անհարիւ արհամարհութիւն մը։

Թէ իբրև հեղինակ, թէ իբրև առանձին մարդ ընկերութեան մէջ մենք շատ վար, խիստ վար անձի մը, առանկ անձի մը որուն նոյն իսկ իրեն ազգէն շատերը բարև անգամ տալը իրենց պատուոյն անարգանք կը սեպեն տանկ մարդաձև արարածի մը, այնպէս քաղաքավարական նամակ մը գրած ենք, որ ազգին մէջ գիտութեամբ կամ տիրաղաներով պերճացեալ անձի մը հարիւ թէ առաւելը կրնար գրուիր, մենք սխալեցանք արդեօք. եթէ մարդ դ պարոն էր և ալ իմացաւ, հաւասարեցաւ անքանդ անանոց և նմանեցաւ նոյա։ Ասիկայ դատէ, ով որ կուզէ դատել։

Ուրեմն ինչ ելք ունեցաւ այսպիսի քաղաքավարական գրուած մը։ Բանի մը օրէն. Ա. Հայկունի ստորագրութեամբ նամակ մը ընդունեցանք, որ Սեղուին կողմանէ կը խոստացուէր շաբաթ կամ առ առուելն երկուշաբթի օր, մեր գրոյն պատասխան տալ։

Այս պատասխանն եղած է. Սեղուին 253 թիւը. ուր կը տեսնենք իբրև մեզի պատասխան մեր յուզարկած նամակին հրատարակութիւնը, երկու ուրիշ նամակ և մեր գործակալին անցած տարի Սուշ խրկած ու բօսթայէն գողցուած նամակ մը։

Սեղուն մեր իրեն առանձնակի գրած նամակը առանց մեր կամքը գիտնալու հրատարակելով, ընկերական պատշաճութեանց դէմ մեղապարտ է.

Մեր գրած նամակին ուղղակի պատասխան մը չտալով, քաղաքավարութեան օրինաց դէմ մեղապարտ է։

Մեր առ Ի. Դուռը ընելու բողոքը ու անկէ ստանալու պատասխանները կերպով մը ծաղրելով, անպատուութեամբ տէրութեան առջին մեղապարտ է.

Նորէն մեր պատուոյն վրայ յարձակելով, դարձեալ մեզի դէմ մեղապարտ է, որչափ ալ իր յարձակումը մեր վրայ ազդեցութիւն մը չունենայ։

Ի պողպատ, ոչ ճանճիդ ալ գծեն։

Սեղուին իրարմէ մեծ այս չորս կանոնազանցութիւնը, բաւական էր, որ և իցէ պատուաւոր ընկերութեան մը մէջէն զանիկայ արտաքսելու, և զինքը անարդ վիրք և սոսկական մարդ մը համարելու, եթէ Հայ ընկերութեան մէջ ալ ասոր կարօտէր, և արդէն դատապարտած չըլլար։

Բայց այս ուրիշ հաշիւ մըն է, որ պէտք եղած տեղը ու ժամանակը կը տեսնանք։

Գանք մեր վրայ ըրած յարձակմանը։ Սեղուն այս անդիմադրելի կարծած յարձակմանը մէջ, երբեք նամակաւ կ'սպառազինի մեզի դէմ։

Բաղջինը. Կարինէն գրուած է, 1864 Սեպտ. 14ին. և ասոնք են ստորագրութիւնները։

Երեմիա վարդապետ. Առաջնորդ Բաղիշոյ. Գրիգոր քահանայ Բագրատունեան. Պողոս Ալբամեանց. Գրիգոր Օղլեան Բաղիշեցի. Գևոնդ վարդապետ Տոսպեցի. Պատրոն Ա. Օձնեցի, վերատեսուչ ընթերցարանին. Միքայէլ Ա. Մարգարեան. Սարգիս Գրիգորեան. Վանեցի։

Երկրորդը նմանապէս Կարինէն գրուած է, 1863 Հոկտ. 14. թուականով և ունի ստորագրութիւն.

Ն. Գրիգոր Քահանայ Բագրատունեան. Տ. Ա.

Այս երկու թուղթը ուղղը Սեղուի մէջ կրնայ կարդալ, և մենք չենք յուժարիր անանցմով ոչ մեր էջերը աղտոտել և մեր ընթերցողները տաղտկացընել։

Երրորդը մեր լրագրին գործակալ Թիւլդէնեանցեան Յովակիմ Աղային գրածն է. 25 Սեպտ. 1863 թուականով. առ Թադէոս աղա Նորատունկեան 'ի Սուշ, որն որ տակարաժիս Սեղուն իբրև իր ձեռքը գտնուող փաստաւոր յաղթանակ մը. հարկաւ ներքին մեծ ցնծութեամբ մը հրատարակած է. և որն որ մենք ալ չենք դանդաղիր մեր ընթերցողաց աչքին առջին դնելու։

Էջմիածին. 15 Սեպտ. 1863

« Աթուֆէթլու Թադէոս աղա Նորատունկեան հաղորդելիներնէ

« Պուտոան ագաէմ, ասսթանէլէ-
» ռինիզանէն պիր գրեթա մէկիթիւզրէ-
» սիտէի տէսթը խուլուսվէրի վէ ,
» մէվհուտիզը տախի մանլիմիւ սէնա-
» վէրի օլուպ, իճապերնն իճրասը տա-
» խի էմրինիզ իւզրէ խիթամ օլսուս,
» չէօյլէ քի, պիր զաղէթա խիթէմիշ-
» սինիզ. ծիւ փէյսէրիսէյ հէր բօս-
» թա կէօնտէրմէքտէյիզ։ Սանիէն խր-
» լիմեան վարդապետ հագգընտա օ-
» լան իշթիքեալէրինիզ տախի զաղէ-
» թայա տէրճ օլունսուս, պունուն ի-
» լէ պէրապէր միլլէթ զաղէթալարըն
» հէմէն քեաֆֆէսի Իրիմեանտան
» թարաֆ տուրարագ սրսրբա գելլըճ
» իւզրիմիզէ հիւճիւմիթմէքտէ սիր-
» լէր. պունկարտան պաշլըճասը Մա-
» սիս զաղէթասը տըր քի, վէրտիկ-
» միզ ճէ վապրարտան աղնայալիլրսի-
» նիզ նէ տէրէճէ հարֆենտաղլըգլար
» իտէյօր, իլլա սիզլէր հագգընտա
» սէօյլէնմէտիկի գալմայօր, իրրսրզար
» միւզէվիրլէր, եալանճըլար սայրբէ
» վէ սայրբէ։ Ամիկոնեան իլէ զա-
» թընըզ պիրէր մէկթիւպ կէօնտէր-
» տինիզ, արգատան Իրիմեանդն իշ-
» թիքեալէրինի պիրտիրէճէյտինիզ,
» էլան մունթազըր օլմագտայըզ. ֆա-
» գաթ շուրասընը տրգգաթ պույու-
» ռուն քի էօյլէ քէթպը (հէթքը) նա-
» մուս կիսի լուզէթէր գսլանմայըն
» չիւնքի իսպաթը միւֆենտիզ չէյլէր
» տիր. իլլա միլլէթին իչինէ իրրսրզը
» վէ միւնագաալէր պրրագտրզընա
» տայիր ճիւնհալարը վէր իսէ, օնլարը
» պիլտիրին, զայրը սիզ այէմ, նէ
» վէճհ իլէ իսթէրսէնիզ. էօյլէճէ
» մէկթիւպլէր իլէ եազըն պիլտիրին։

« Զաղէթա սէմէնի իլէ բօսթա
» քիրալարը ճէման եիւզ տօգսան ղու-
» ռուշ իրալէ հիմմէթ պույուրմանըզ
» թէմէննի օլսունուզ. սանիէն պու-